

مخلوقات تلفیقی تخیلی بالدار در فرهنگ های گوناگون (۱)

جمشید جمشیدی

فهرست

رویه

- پیش گفتار..... ۲
- گارودا
- ۳..... گارودای هندو
- ۴..... گارودا در کشور تایلند
- ۵..... گارودا در اندونزی اسلامی
- ۵..... گارودا در بوتان بودیست
- ۶..... گارودا در دیگر کشورها
- ۸..... ملک طاوس
- ۱۰..... ماهامایاوری
- ۱۲..... ابوالهول مصر
- ۱۴..... اسفینکس یونانی
- ۱۶..... اسفینکس ایرانی

پیش گفتار: بی شک این موجودات تلفیقی تخیلی که چند نمونه ی بالدار آن را در این جُستار کوتاه معرفی می کنم پس از تخیلات فرهنگی مردم سرزمین های گوناگون عینیت پیدا می کنند. بنابراین آگاهی بر زیرمتن فرهنگی که بستر ساز این موجودات تلفیقی تخیلی شده اند موضوعی است قابل تامل. مطالعه و کشف رازهای پنهان و منحصر بفرد جهان بینی این فرهنگ ها که خود در بستر یک برهه تاریخ روابط اجتماعی شکل می گیرند از اهمیت برخوردارست. از آن جایی که قدسین در آسمان استقرار دارند دسترسی به آن ها، اگر چه به گونه انتزاعی و ذهنی، از اهمیت برخوردارست. موجودات تخیلی تلفیقی بال دار می شوند تا قادر باشند این جهان را به آن جهان پیوند بزنند و بدینوسیله دسترسی انسان را به محبوب خود ممکن نمایند. . موجودات تخیلی و اسطوره ای در فرهنگ کهن و جاودان ایران نیز بسیار یافت می شود. در این جُستار به چند نمونه ساده آن اشاره می شود. اما باید دانسته شود که باور ویژه به بال و پر و پرواز به عنوان نماد آزادی و رهائی در فرهنگ ایران از باستان تا معاصر در نهایت به تولید خلاقانه ی مرغ تلفیقی خیالی زنجادی سیمرغ، نماد وحدت تنوعات، می انجامد. از آن جایی که غور در موضوع سیمرغ را بسی مهم و براننده دانسته ام، اما مجال لازم برای قلم زدن در باره آن در این جُستار کوتاه نا ممکن است از وصف آن پرهیز کرده ام. در عوض مشتاقان مطالعه اسرار زنجادی سیمرغ را به دیدن و شنیدن سرشت سرآمد آن در ویدئوهای منتشر نگارنده در لینک زیر دعوت می کنم:

https://www.youtube.com/channel/UCt_nUHp8d9EkpRiZDgAai8g

Senmurw= Sina-Mru

گارودای هندی: گارودا^۱ که در زبان هندی "سارواراتی" می گویند سواری خدای ویشنو یا نارایانا^۲ می باشد. گارودا پرنده خیالی مقدسی، متشکل از اجزای پرنده و انسان است. گارودا با سرعتی سریع تر از باد پرواز می کند. از صورت، منقار، چنگ و بال ها، عقاب است و از تنه انسان (فرتور ۱). گارودا در تمام مواقع همراه نارایانا است و با وفاداری و قدرت از او حمایت می کند. در ضمن گارودا دشمن مار است و انسان ها را از آزار و اذیت آن حفاظت می کند.

فرتور ۱ گارودای هندی- پرنده خیالی مقدس با تن انسانی، سواری خدای نارایانا. فرتور دست چپ رابطه تخصصی گارودا با مار (Nagas) را نشان می دهد.

داستان گارودا در متون هندی: روایت است که مادر گارودا چون در شرط بندی با مار شکست می خورد گرفتار مار می شود. این جاست که مادر از فرزند خود گارودا می خواهد برای رها سازی او از مار آب مقدس "آمریتا" را از آسمان برای مار تهیه کند. گارودا به آسمان پرواز می کند تا آب مقدس را تهیه کند اما در آسمان گرفتار ویشنو می شود. ویشنو با او گلاویز می شود و از حرکت گارودا جلوگیری می کند. در این مجادله ویشنو پیشنهاد می کند چنانچه گارودا حاضر شود مسئولیت سواری ویشنو را به پذیرد اجازه خواهد داد تا آب مقدس را تهیه کند. گارودا پیشنهاد ویشنو را می پذیرد و آب مقدس را برای مار تهیه می کند و مار هم طبق قولش مادر را آزاد می کند.

روایت دیگری است که گارودا آب را به مار نمی دهد و از پیش او فرار می کند. مار با خوردن قطره ای از آب مقدس که روی علف ها ریخته شده بود می خورد اما خشکی علف سبب می شود زبان مار دو شاخه شود. به این سبب است که مارها در روایات هندی از زبان دوشاخه ای برخوردارند. گارودا اصولاً دشمن مار و افعی است و با دمیدن آتش به نابودی این موجودات می پردازد.

¹ Garuda

² Narayana

گارودا در کشور تایلند: در فرتور ۲ گارودا آرم رسمی دولت تایلند را مشاهده می کنید. مردم تایلند پادشاه این کشور را تناسخ خدای نارایانا می دانند. این که آرم گارودا نماد رسمی حکومت تایلند بوده و در مدارک و مراسلات این کشور مورد استفاده قرار می گیرد جالب توجه است. این آرم مانند پدیده های دیگر در این کشور ریشه در فرهنگ باستانی هندوستان دارد.

فرتور ۲ گارودا آرم رسمی حکومت تایلند.

گارودا در جلوی معابدی هم به عنوان حافظ این مکان های مقدس قد علم می کند. به فرتور ۳ نگاه کنید.

فرتور ۳ گارودا در حال نگهبانی از معبد(تصاویر بوسیله خود نگارنده در سفر به این کشور تهیه شده است).

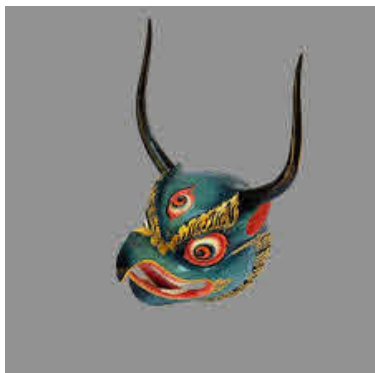
جالب است که آرم گارودا محدود به دولت تایلند نیست، در اندونزی و بوتان هم مورد استفاده قرار گرفته است (فرتور ۴).

گارودا در اندونزی اسلامی- اندونزی کشوری اسلامی شناخته شده است اما جالب است که آرم رسمی خود را از اسطوره های هند باستان بعاریت گرفته است. بد نیست بدانید که شرکت هواپیمایی این کشور هم "گارودا ایر وی^۳" است. بخوان تفاوت کشورهای اسلامی را از این مجمل! نام شرکت هواپیمایی اندونزی بوسیله سوکارنو رئیس جمهور وقت این کشور در سال ۱۹۴۹ با الهام از شعر شاعر اندونزی **نوتوسوئرتو^۴** "من گارودا، مرغ ویشنو هستم که با گشادن پره های خود به فرای سرزمین ها پرواز می کند"، تغییر می کند.

فرتور ۴ آرم ملی گارودا در اندونزی (راست)، شرکت هواپیمایی اندونزی (چپ).

گارودا در بوتان- در آئین بودیسم بوتان چهار حیوان مقدس در جایگاه بودیساتوا معرفی می شود.

یکی از دهاست نماد نیرومندی، ببر نماد اطمینان، شیر برفی نماد شجاعت و بالاخره گاردوا نماد خردمندی. گارودا ی بوتانی برخلاف دیگر کشورها دارای دو شاخ است. ماسک گارودا خوش یومن است و برای حفاظت و حمایت بر در معابد و مکان های دیگر تزئین می شود. فرتور ۵ نمونه یک ماسک گارودای بوتانی.

³ The Airlines of Garuda Indonesia

⁴ Noto Soeroto

گارودا در دیگر کشورها- گارودا با تغییرات جزئی در نام آن ولی با همان شمایل و خصوصیات در کشورهای دیگر از جمله کامبوجیه، مغولستان، برمه، فیلیپین، نپال و ژاپن هم مورد تکریم و احترام است. گارودا در پروسه نفوذ آئین هندو- بودیسم به این کشورها منتقل شده است. **گارودای ژاپن** را کارورا^۵ می گویند و در تعدادی از معابد بودائی در کیوتو و نارا تعبیه شده است. کارورا تمام زشتی ها و عوامل تخریبی را قلع و قم می کند. ماسک سر و صورت کارورا هم در ژاپن محبوبیت دارد.

⁵ 迦楼羅 = Karura

1. インド神々の事典—Gakken Mook, 2008 年 1 月 8 日発行
 2. https://www.google.com/search?rlz=1C1QABZ_jaJP923JP923&source=univ&tbm=isch&q=garuda+in+bhutan&sa=X&ved=2ahUKEwjI1-TCw4HtAhUQVpQKHW04DqwQjJkEegQIBxAB&biw=1920&bih=969-
- مملو از تصاویر رنگارنگ گارودا است.
3. <https://www.learnreligions.com/garuda-449818>
 4. <http://www.historytoday.com/richard-cavendish/siam-officially-renamed-thailand>
 5. <http://www.accesstoinight.org/lib/authors/kusalasaya/wheel085.html>
 6. http://en.wikipedia.org/wiki/Pagoda#Some_notable_pagodas
 7. <https://www.google.co.jp/search?q=garuda&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=J4CuVMjcD4iJ8QWe6IHYAg&ved=0CEsQsAQ&biw=1471&bih=903>
 8. https://en.wikipedia.org/wiki/Garuda_Indonesia
 9. https://en.wikipedia.org/wiki/Garuda#United_States
 10. https://www.google.com/search?rlz=1C1QABZ_jaJP923JP923&source=univ&tbm=isch&q=%E8%BF%A6%E6%A5%BC%E7%BE%85&sa=X&ved=2ahUKEwj12MP2vY7tAhUs-2EKHYJ6BisQjJkEegQIBhAB&biw=1920&bih=969

ملک طاوس- ملک طاوس نام دیگر فرشته عزازل⁶ در یکی از فرق آئین یزیدیان یا ایزدیان قوم کرد است. قدمت آئین یزدانی را بیش از چهار هزار سال روایت می کنند و ارتباط آن با باورهای میتزائی بسیار قوی است.

در باورهای کهن این قوم روایت است که میترا بوسیله مرواریدهایی که بر پشت مرغ انفار⁷ جای گذاشته بوده است برای آفرینش گیتی هفت فرشته اعظم یا فرشته گان هفت روز را خلق می کند. در روز اول که یکشنبه باشد میترا عزازل که به ملکه طاوس نیز مشهور است را خلق می کند. عزازل در متون قدیمی با آریامن، اهریمن یا ابلیس این همانی یافته است. ولی برخلاف طبع بد و شیطانی که به این فرشته گان نسبت داده می شود عزازل دوست و دستیار اول میترا بوده است. عزازل چون بیش از ده هزار چشم داشته است بمانند طاوس نمایش داده می شود (فرتور).

Tawûsê Melek (Melek Taus),
the Peacock Angel

فرتور : ملک طاوس، و تصویر معبد پیروان این آئین در عراق.

نام بقیه هفت فرشته در جدول زیر معرفی شده است. هفت فرشته که هفتتان هم نامبراست با سرپرستی و رهبری عزازل در همکاری با هم پیکر واحد و یکتای میترا بودند. عزازل نماد اراده مستقل، تصمیم گیرنده قاطع با خورشید این همانی داده می شود. هر یک از فرشته گان نماد یک ستاره هستند که انوار تابنده میترا⁸ را با واسطه عزازل بر

⁶ Azazel

⁷ Anfar

⁸ در مهر پرستی یا میترائیسم غرب میترا را خورشید شکست ناپذیر می نامیدند-Sol Invictus Mithras. علاقه مندان می توانند در باره میترا و مهرپرستی به گونه ای مفصل در منزلگاه اینترنتی نگارنده مطالعه کنند.
<http://shamogoloparvaneh.com/Mitra.pdf>

موجودات روی زمین بازتاب می دهند. پیروان این آئین با الهام از آموزش های وحیانه(انوار روحانی) هفت فرشته عموما و عزازل خصوصا به ارتقاع شعور خود می پردازد.

جدول 1- اسامی فرشته گان میترا و ویژگی روحانی آنها

نام فرشته	ویژگی فرشته گان	ندای روحانی	ندای روحانی به عربی	روز تولد	سیاره
عزازل (Azazel)	ملکه طلوس- نماد اراده مستقل، تصمیم قاطع	من خدا هستم	انالحق	یکشنبه	خورشید
دار دانیل (Darda'il)	ملکه دانش و هنر، مسئول پایان دادن به دوگستگی اضداد	بغیر از خدا خدائی نیست	لا اله الا الله	دوشنبه	ماه
اصرافیل (Israfil)	ملکه آتش و شمشیر خدا، سلطان خلق و رستاخیز	خدا بزرگ است	الله اکبر	سه شنبه	مریخ
شمنائیل (Shemna'il)	ملکه شائس، ملکه خنجر و ترور	سعادت نصیب بشود	سبحانی	چهارشنبه	عطارد
عزرائیل (Azra'il)	ملکه تندرستی و طول عمر، ملکه آوارگی و مرگ	من زیبا هستم	انا جمال	پنجشنبه	مشتری
جبرئیل (Jibril)	ملکه اتماسیت، ملکه وحی و خرد	خدا رفیق (مهر) است	الله میر	جمعه	زهره
نورائیل (Nura'il)	سپر خدا و سپر اخلاق، ملکه عدالت و برابری	چه کسی دشمن خداست	من المودیل	شنبه	کرونوس

بال های سیمرغ را تشبیه به پرهای رنگارنگ طلوس می کنند که الهام بخش سیرنگی و رنگارنگی تنوعات در عرصه های هستی است. بی جهت نیست که هم آنی و نزدیکی زرخدای سیمرغ در فرهنگ سیمرغی با طلوس در اشعار آمده است.
ای جلوه گر عالم، طلوس جمال تو
سرسبزی و شب رنگی وصف خط و خال تو
صد مرد چو رستم را، چون بچه یک روزه
پرورده به زیر پر، سیمرغ جمال تو.....عطار

برای آگاهی بیشتر از آئین فرقه طالوسیان به مقاله یزدان مهر در منزلگاه اینترنتی "شمع و گل و پروانه" این نگارنده مراجعه کنید: <http://shamogoloparvaneh.com/Haftan.pdf>

ماه‌امایاوری^۹ - ماه‌امایاوری یا پادشاه نورانی (میو اُ) که مونث بوده است در آئین بودیسم ماهایانا^{۱۰} از درجه قداست بودیساتوا برخوردار بوده است. در روایات طاوس سوتر^{۱۱} ای بودیسم می‌آید که این سرور بر پشت طاوسی جلوس می‌کند که از قدرت حفاظت پیروان این سرور در برابر سموم گوناگون فیزیکی (گزیدگی مار و حشرات) و دغدغه‌های معنوی برخوردار بوده است.

کوکای^{۱۲} موسس شاخه شین‌گون^{۱۳} می‌کِیو^{۱۴} بودیسم در قرن نهم میلادی این تابلو را از چین به ژاپن می‌آورد.

ماه‌امایا (میو اُ) از بدنی سفید برخوردارست و در دست راست جلویی او شاخه‌های گل لوتاس (نیلوفر آبی) و دست راست عقبی آن یک میوه (طالبی؟)، در دست چپ جلویی او یک انار

⁹ Mahamayauri Vidyarajni=孔雀明王 (Kujaku Myo-oo)

¹⁰ Mahayana Buddhism- اولین و قدیمی‌ترین موج بودیسم.

¹¹ Kujaku Myo-oo Sutras

¹² 空海 = Kukai

¹³ 真言宗 = Shingon

¹⁴ 密教 = Mikkyo

و راست عقبی او پنج پر طاوس دیده می شود. در دو طرف پائین تابلو ظروف حاوی جواهرات قرار دارد.

در روایات چینی می آید که مرغ طاوس و عقاب هر دو از مرغ بومی و طلائی Fenghuang^{۱۰} (فرتور زیر) پیدایش می یابند. از طرفی حکایت می شود که در ابتداء طاوس سعی می کند بودا را بخورد ولی بودا با پاره کردن شکم طاوس از آن فرار می کند. سپس تصمیم میگیرد طاوس را بکشد که قدیسان دیگر او را از این کار منع می کنند. بودا بعداً طاوس را مادرخدای خود و عقاب را عموی خود نسبت می دهد.

Fenghuang

منابع

1. <https://artsandculture.google.com/asset/kujaku-myoo-mahamayuri-unknown/uwEm0Ca3wrGrww>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Mahamayuri>

^{۱۰} تصویر این مرغ پشت اسکناس ده هزار ینی ژاپن نقش شده است. این مرغ با نام هوأ به عنوان مرغ خوش یومن در ژاپن معروف است. نگارنده در باره این مرغ مقاله مفصلی نگاشته است که علاقه مندان می توانند آن را در لینک زیر مطالعه کنند.

ابوالهول مصر^{۱۶} - ابوالهول در عربی به معنای "پدر ترس" است. بررسی های باستان شناسی در مصر نشان می دهد که مجسمه ابوالهول در شهر **جیزا^{۱۷}** نزدیک قاهره در حدود سال ۲۵۴۰ پیش از میلاد و بدست چهارمین فرعون وقت، **خفرن^{۱۸}** ساخته شده است. این مجسمه عظیم که از بلندی ۲۰ متر، طول ۷۳ متر و عرض ۱۹ متر برخوردارست به شکل بدن شیر و چهره مردانه با سربند پادشاهی بنا شده است. موقعیت جغرافیائی آن در نزدیکی سه اهرام بزرگ طوری قرار دارد که به سوی شرق چهره می نماید. تاکید چهره به سمت شرق از باورهای پرستش خورشید مردم همزمان نشأت می گیرد. روایت است که فرعون **خفرن** خود را مرید خدای آفتاب **هوروس^{۱۹}** می دانست و او با ساختن مجسمه ابوالهول **هوروس** را از آسمان به روی زمین زنده می کرد.

البته برخی از باستان شناسان در سال ۱۹۹۶ میلادی چهره ابوالهول را بیشتر شبیه برادر بزرگتر **خفرن** می دانند و معتقدند که او به احترام و سپاس پدر خود **خوفو^{۲۰}**، مجسمه را ساخته است. از طرفی برخی هم سازنده مجسمه ابوالهول را به خود پدر **خفرن** نسبت می دهند.

ابوالهول مجسمه ای بود نماد خدای خورشید و به عبارتی نگهبان اهرام که پادشاهان و بزرگان مجبور بودند در مقابل آن کرنش کرده و به احترام آن از خطا پرهیز کنند.

اگر چه ابوالهول مصری بدون بال است اما به جهت رابطه قطعی آن با اسفینکس بالدار یونانی معرفی شد. در صفحات بعدی در باره اسفینکس یونانی مطالعه کنید.

^{۱۶} ابوالهول در دو هزار سال بعد با نام اسفینکس Sphinx با متون و تعبیرات اسطوره ای متفاوتی در یونان معرفی می گردد. ابوالهول مصر که چهره مردانه داشته است را Androsphinx می نامند.

^{۱۷} Giza

^{۱۸} Khafre

^{۱۹} Horus

^{۲۰} Khufu

منابع

1. <https://www.alaedin.travel/blog/10538/%D8%A7%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%AC%D8%B3%D9%85%D9%87-%D8%A8%D8%B2%D8%B1%DA%AF-%D8%A7%D8%A8%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%87%D9%88%D9%84>
2. <https://www.history.com/topics/ancient-egypt/the-sphinx#:~:text=It%20is%20a%20prominent%20mythological,in%20tomb%20and%20temple%20complexes>.

اسفینکس یونانی^{۲۱} - در زمان های باستان شهرت^{۲۲} با پادشاهی لایوس^{۲۳} نسل سوم بعد از کادموس^{۲۴} مدیریت می شد. روایت است که ریشه این هیولاها از اتیوپی بوده است. در بیرون، دروازه شهر بوسیله هیولائی به نام اسفینکس که بر قله ی سخره ای کمین کرده بود بسته شده بود. این هیولا که دارای بدنی بمانند شیر و دم مار، صورت زنانه با سینه های آشکار و موهای بلند آشفته و بال های عقاب بود جلوس داشت. پدر این هیولا اورتوس^{۲۵} و مادرش اکیدرا^{۲۶} بودند. پدر هیولا یک سگ مخوف با دو سر بود(فرتور زیر).

پدر اسفینکس.

اسفینکس بالا سخره کمین کرده است و ادیپوس پائین تپه.

اسفینکس موجودی بسیار خشن و بی رحم بود. او همیشه برای مجاز کردن شهروندان برای عبور معمائی را طرح می کرد. شهروندان زیادی را که نتوانسته بودند به او پاسخ لازم را بدهند نابود کرده بود. تا بحال افراد بسیاری را بدون اجازه عبور به قتل رسانده بود تا روزی که ادیپ یا ادیپوس^{۲۷} که مردی بسیار لایق و با هوش بود با اسفینکس مواجه می شود تا به سوالش پاسخ

صاحب نظران معتقدند که اسفینکس یونانی با تقلید از ابوالهول مصری یا دیگر کشورهای شرقی - Greek Sphinx²¹ در یونان شکل گرفته است. در مقایسه با ابوالهول مصری که از سرشت ملایم و دوستانه ای برخوردار بود اسفینکس یونانی سرشار از طبع خشن و مخربی بود.

²² Thebes

²³ Laius

²⁴ Cadmus

²⁵ Orthus

²⁶ Echidra

²⁷ Oedipus

دهد.

پرسش اسفینکس این بود که "کدام فردی است که در صبح با چهار پا راه می رود، کدام فردی که در بعدازظهر با دو پا و کدام فردی که در شب با سه پا راه می رود؟" ادیپوس این چنین پاسخ می دهد: آن که با چهار پا راه می رود طفل است، آن که با دو پا راه می رود انسان بالغ است و آن که با سه پا راه می رود سالمندی است که با عصا راه می رود. اسفینکس از رو نمی رود دومین سوال را طرح می کند: دو خواهر بودند که اولی دومی را متولد می کند بگو که خواهر اولی را چه کسی متولد می کند؟ ادیپوس پاسخ می دهد که این معما به روز و شب اشاره دارد زیرا در باورهای باستانی یونان هم روز و هم شب مونث تعبیر می شوند. اسفینکس پس از شنیدن پاسخ ادیپوس خود را از تپه پرتاب می کند و به زندگی مخرب خود پایان می دهد. مرگ اسفینکس سبب خوشحالی و نجات شهروندان می شود.

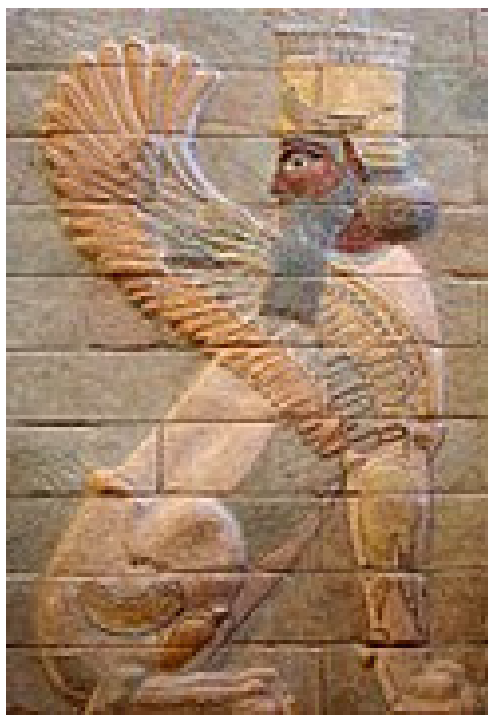
لازم به تاکید است اسفینکس یونانی اگر چه بالدارست اما بر خلاف دیگر موجودات تلفیقی تخیلی به ویژه گارودا پیوندی با قدیسی در آسمان نداشته است. عجوبیه ی خشن و آدم کش زمینی بوده است. آگاهی بر تفاوت پیشینه ی فرهنگی کشورها در زمینه خلق این مخلوقات ذهنی قابل تامل است.

منابع

1. Mythology, Edith Hamilton- Little, Brown and Company, New York, Boston, 1998
2. <https://www.theoi.com/Ther/Sphinx.html>
3. <https://www.greekmythology.com/Myths/Monsters/Orthrus/orthrus.html>
4. <https://www.greekmythology.com/Myths/Monsters/Sphinx/sphinx.html>

اسفینکس ایرانی- فرتورهای زیر نمونه اسفینکس های ایرانی را نشان می دهد. در متون فارسی هم آن ها را متاسفانه ابوالهول یاد می کنند. برای نگارنده جای تعجب است که چرا به جای واژه عربی نام ایرانی برای آن ها به تحریر در نیامده است. بسیار مشتاق هستیم بدانیم که ایرانیان باستان خود آن ها را به چه نامی می نامیدند.

اسفینکس ایرانی با تن شیر یا گاو، سر انسان و بال به عنوان نگهبانان در جلوی در ورودی کاخ آپادانا در تخت جمشید تعبیه شده اند. اسفینکس ایرانی آگاهانه با تلفیقی از مهارت های چندگانه شکل گرفته است. قدرت بدنی در تن شیر یا گاو، سرعت و آزادی عمل در بال و هوشیاری ذهنی در سر مجموعه ی تلفیق شده ای اند لازم برای نگهبانی آگاهانه از کاخ پادشاه بزرگ. آن چنان که در فرتور زیر (سمت چپ) مشاهده می شود لزومنا تمام اسفینکس های ایرانی به پشت نظر ندارند، بیشتر آن ها به جلو نظر دارند.

اسفینکس ایرانی با تن شیر

اسفینکس ایرانی با تن گاو

منبع

راهنمای مستند تخت جمشید- علیرضا شاپور شهبازی، بنیاد پژوهش پارسه، پاسارگارد
شماره ۱- ۱۳۸۴